

העמק דבר לפרשת נח

פרק ו [המשך]

פרק ו, ט

ט אֱלֹהִים תּוֹלְדֵת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹלְתָיו אֶת-הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ-נֹחַ:

אלה תולדות נח. הליכות ימי חייו.

תמים היה בדרתיו. צדיק משמעותו הוא בין אדם לשמים ורשע הוא להפך, אבל צדיק תמים משמעו שהוא צדיק גם בין אדם לחברו.

(הרחב דבר: וכן הוא לשון חז"ל מסכת ברכות ה'), שמחלק בין צדיק וטוב לו לצדיק ורע לו. דזה בצדיק גמור וזה בצדיק שאינו גמור ולא נתבאר מהו גמור ומהו שאינו גמור. אבל העניין יבואר על פי הפסוק בישעיה (ג'י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו. ואמרו על זה בקידושין (מ'א) וכי יש צדיק וטוב ויש צדיק שאינו טוב. אלא טוב לשמים וטוב לבריות זהו צדיק טוב. טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב. כיוצא בזה אוי לרשע רע וגו' וכי יש רשע רע ויש שאינו רע, אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע. למדנו דצדיק שטוב לשמים ולבריות עליו נאמר כי פרי מעלליהם יאכלו היינו אוכל פירותיו בעולם הזה.

וקשה, הא מה זה שבחו של צדיק. הא אפילו רשע אם עושה טוב לחברו מקבל שכרו בעולם הזה, אפילו עובד כוכבים כמו דמא בן נתינא שקיבל שכרו על כיבוד אב. וכן קשה על סיפיה דקרא אוי לרשע רע שהוא רע לבריות כי גמול ידיו יעשה לו, הרי אפילו צדיק שהוא רע לבריות נענש בעולם הזה, וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים. אלא הכונה דודאי יש צדיק שמכל מקום מצד טבעו מזגו אינו טוב לבריות, וכן להפך יש רשע ולבו רך וחומל ומרחם. אבל כל זה הוא בתחלת הליכות האדם בעולמו וקשה להפוך טבע הלב, אבל לאחר כמה שנים משתנה הצדיק בעל כורחו מצד יראת ה' ונעשה רחמן, והרגלו יעשה טבע שני עד שנעשה טוב. וכן להפך, הרשע משתנה לאט לאט וחומד להיות רע ואכזר עד שנעשה טבעי שני ונקרא רע. וכמו שביארנו בספר ויקרא כ"ה מ"ז פסוק במשלי: חמד רשע מצוד רעים וגו'. ואמר ישעיה הנביא אמרו צדיק כי טוב, שבחו לצדיק כי טוב – כי יגיע בסוף להעשות גם טוב, ואז כי פרי מעלליהם יאכלו גם בעולם הזה. אוי לרשע רע – שיגיע רשעותו לידי רע, ואז כי גמול ידיו יעשה לו בעולם הזה.

ועדין יש להבין שלא כתיב אוי לרשע רע כי בצדיק כתיב כי טוב. והטעם פשוט. דצדיק באמת לא מיקרי אלא באופן שהוא בכל דבר הכתוב בתורה. מה שאין כן רשע מיקרי אם עובר על דבר אחד, כדאיתא בנדה (י"ב,א) ושאינו מקיים דברי חכמים רשע לא מיקרי. ואם כן מי שהוא רע לבריות לחוד מיקרי רשע גם כן. אם כן מתפרש אוי לרשע רע, שרשעתו היא שהוא רע. מכל שכן אם הוא רשע לשמים ומגיע עד כי רע.

ומעתה מובן לשון גמרא ברכות הנ"ל. דצדיק גמור היינו שנגמר הליכותיו בצדקתו עד שנשתנה טבעו ונעשה צדיק גמור, היינו שנעשה טוב לבריות. ובזה טוב לו בעולם הזה. אבל אם אינו גמור, שלא נגמר כל כך עד שיהפוך טבע לבו, אזי רע לו בעולם הזה משום שאינו מרחם על הבריות. וזה הלשון גמור שבתלמוד, הוא בלשון הפסוק תמים.)

וסיפר הכתוב דנח היה צדיק תמים שנגמר צדקו בכל הדורות שעברו עליו, כי גם היה טוב עם אנשים דורותיו.

את האלהים התהלך נח. ולא שהיה טוב המזג בטבעו, ואם כן אף על גב שמכל מקום ראוי היה לקבל שכרו בעולם הזה, מכל מקום אינו אלא להגן עליו בדרך הטבע, אבל לא מקום סכנה ונפיש ריתחא בעולם כמו בשעת המבול. אבל נח היה טוב לבריות ובהתגברות על טבעו ורק לשם ה', שידע כי כך הוא רצונו ית' ומשום הכי כדאי היה להיות ניצול בהשגחה פרטית אפילו בעת השטף, כאשר יבואר עוד זה הכלל להלן ט' כ"ו-כ"ז בברכת שם ויפת.

פרק ו, י

י וַיֹּלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָּנִים אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יָפֶת:

שלשה בנים. גם זה היה סיבה שראוי היה שממנו יהי נשתל העולם, באשר היה לו שלשה בנים הללו, שכל אחד יש לו כח אחר, כמו שלשה בני אדם הראשון כמו שכתבתי לעיל.

פרק ו, יא

יא וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לְפָנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס:

ותשחת הארץ. אנשי הארץ.

לפני האלהים. בדברים שבינם לשמים היינו בעבודה זרה וגילוי עריות שנקרא השחתה כדאיתא בעבודה זרה ובכמה מקומות, כל מקום שנאמר השחתה הרי זה עבודה זרה וגילוי עריות. והיינו לפני האלהים, משמעו ביחוד כפירה בה' וזנות שהוא בין אדם לשמים.

ותמלא הארץ חמס. השחתה הקודם גרם שנתמלא הארץ חמס ושוד תמיד, דזנות גורם כליון תבואת השדה כדתנן שלהי מס' סוטה הזנות הכישוף כלו את הכל, והכי תנן במסכת אבות. ואותו הדור לא הגיעו מחמת עונש הרעב ליד תשובה, אלא להפך זה גרם חמס כדרך העולם בשני רעב ר"ל. וגזל וזעקת אנשים גורם להעיר דין שמים הרבה, כידוע, וזה גרם גזר דין הקשה של המבול כדאיתא בסנהדרין (ק"ח,א).

פרק ו, יב

יב וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי-הִשְׁחִית כָּל-בְּשָׂר אֶת-דְּרָכָו עַל-הָאָרֶץ:
והנה נשחתה כי השחית וגו'. הכי מיבעי, **וירא אלהים כי השחית כל בשר.** אלא הכי פירושו שראה כי גם אדמת הארץ נשחתה מטבעה שהטביע הבורא ית' להספיק מזון לכל הברואים, והנה אבדה כחה. ופירש הטעם, משום שהשחית כל בשר את דרכו וטבעו, כי כל בריה יש לה טבע מיוחד במזונותיה ואויר הראוי לה. וכך טבע האדמה אשר הם עליה, וכמה שכתבתי לעיל (ב', ז', ב', י"ט). אבל כאשר השחיתו בדור הלז כל המינין ע"י הרכבות זרות את טבען ודרכן על הארץ, ממילא נשחתה האדמה לפניהם. ועוד עיין מה שכתבתי לעיל ה' כ"ט.

פרק ו, יג

יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַץ כָּל-בְּשָׂר בָּא לִפְנֵי כִּי-מָלְאָה הָאָרֶץ חֲמָס מִפְּנִיהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתָם אֶת-הָאָרֶץ:
כי מלאה הארץ חמס. האדמה, במה שאינה מספקת גידוליה לבריות שעליה, כמו שכתבתי. **מפניהם.** שהמה חייבים בדבר.
והנני משחיתם את הארץ. שהאדמה עצמה נשתנה הרבה ע"י המבול כמו שמבואר להלן (ז', י"ח) והלאה. וגם טבע האדמה נשתנה כמו שיבואר להלן (ח', כ"א-כ"ב).

פרק ו, יד

יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי-גֹפֶר קַנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת-הַתֵּבָה וְכִפַּרְתָּ אֹתָהּ מַבֵּית וּמְחוּץ בַּכֹּפֶר:
עשה לך. תיבת לך מתפרש פעם להנאתך ולטובתך. ופעם מתפרש בפני עצמך כמו שיבואר להלן (י"ב, א'). וכאן יש לפרש בפני עצמך, שלא יחשוב שיהיה נצרך לאומנים ובנאים רבים, אלא עשה לך. ויהי נבנית בעזר ה' כמו שנבנה בית הבחירה והכי איתא בבראשית רבה.

פרק ו, טז

טז צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל-אִמָּה תִּכְלֹנָה מִלְּמַעְלָה וּפְתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תִּשִׂים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה:
ואל אמה תכלנה מלמעלה. קאי על הצוהר שתהיה מלמעלה בתיבה, עד שמשקוף העליון של הצוהר יהא כלה באמה למטה מראש התיבה, אבל פתח התיבה בצדה תשים לא מלמעלה.

פרק ו, יז

יז וְאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת-הַמַּבּוּל מִיָּם עַל-הָאָרֶץ לְשַׁחַת כָּל-בְּשָׂר אֲשֶׁר-בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר-בָּאָרֶץ יָגוּעַ:

את המבול. שם המבול הוא מלשון יובל או תובל קין, שהוביל העולם להשחתה. ובאיזה אופן שהיה השחתת העולם אם במים אם באש היה נקרא מבול. ואמר אלהים שהמבול שאמרת להשחית הארץ ויושביה יהיה מים, למען **לשחת כל בשר וגו' כל אשר בארץ יגוע.** שתי פעולות: הא' לשחת, היינו שימותו. שנית למחות הבשר אשר יהיה בשעת המבול על הארץ. לאפוקי אשר יהי מונח בתוך הארץ. כמו שיבואר להלן (ז', כ"ג).

ושורש גוע. פעם משמעו מיתה קלה שלא ע"י חולי וייסורין, ומשום הכי כתיב הכי במיתת צדיקים, והיא גויעת הרוח החיוני. ופעם משמעו הוא מחיית בשר הגוף למים, ועל כן היה המבול מים ומשום הכי כתיב כפל, לשחת כל וגו' וגם כל אשר בארץ יגוע. להודיענו דכאן הפירוש כמשמעות השני, דעל המיתה כבר כתיב לשחת. וע' ס' במדבר (י"ז, כ"ח) שני משמעות אלו במקום אחד.

פרק ו, יח

יח וְהִקְמַתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבָאתָ אֵל-הַתְּבָה אִתָּהּ וּבְנִיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְנָשֵׁי-בְנֵיךָ אִתְּךָ:

והקמתי את בריתי. את הברית שכרתי על קיום העולם. והיא הברכה שברך ה' את אדם וחוה.

(**הרחב דבר:** הכתוב בירמיה (לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ומשמעו, אם לא בריתי שכרתי על קיום העולם לא שמתי חקות שמים וארץ. שהרי ידוע לי שעלולים להיות נחרבים ע"י עונות הדור, ואם כן אין כבוד ה' לעשות פעולה שקיומה אינו בטוח. על כן כרתי ברית שמוכרחת היא להיות קיימת אפילו שלא כדרך טבע הדין. וכיוצא בזה נכרת ברית עם משה רבינו על שבטו ישראל דלא יכלה שבטא בשום אופן כמו שיבואר בספר שמות (ל"ד, י')).

ואמר אלהים זאת בריתי אקים אתך במה שתשאר אתה ובניך. ועיין בספר ויקרא (כ"ו ט') פסוק כזה. ומה שכתבתי שם.

פרק ו, יט

יט וּמִכָּל-הַחַי מִכָּל-בֶּשֶׂר שְׁנַיִם מִכָּל תְּבִיאָה אֵל-הַתְּבָה לְהַחִית אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה יְהִיו:

ומכל החי מכל בשר. יתור דברים, בא ללמדנו דמשמעות החי אין הפירוש שלא מת, אלא שכולו חי ואינו חסר שום אבר. וזהו דאיתא במסכת עבודה זרה ה' ב'. דאר"א מנין מחוסר אבר שאסור לבן נח להקריב, שנאמר ומכל החי מכל בשר בהמה שחיין ראשי אברים שלה. וע"ש בתוס'.

שנים מכל. כשילכו שנים יחד אזי **תביא וגו'.** ואותם השנים. **זכר ונקבה יהיו.** דוקא כשהיו זכר ונקבה ולא פירש אלהים עדיין כמה זוגות יהיו עד מאמר ה' להלן (פרק ז').

פרק ו, כ

כ מהעוף למינהו ומן-הבהמה למינה מפל רמש האדמה למינהו שנים מפל יבאו אליך להחיות:

למינהו. כבר ביארנו בפרשת בראשית (א, כא) ענין למינהו שיש בכל בריה כמה מינים. ובשעת יצירה לא יצא אלא אחד, ואח"כ נתחלק לכמה מינים. וכן נח לא הכניס אלא אחד ובו היה נכלל כל המינים שבו.

שנים מכל יבאו וגו'. לא הצריכו המקום ית' לבדוק את השנים אם הם זכר ונקבה אלא כשיראה שיבואו מעצמם שנים ידע כי הם זכר ונקבה. אז יביאם אל התבה.

פרק ו, כא

כא ואתה קח-לך מכל-מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה:

קח לך. לעצמך אינך צריך להכין ממרחקים מאכלי בריות הבאים ממרחק ואם כן היה נצרך לשלוח אנשים להביא מכל צדדי העולם לפי טבע הברואים שבהם, אבל לא הטריחו המקום כל כך אלא **קח לך מכל מאכל אשר יאכל.** ואפילו לבהמות, דנקרא מאכל, כמו שכתבתי בספר ויקרא פרשת שמיני (יא, לד).

והיה לך ולהם. יהיה די וטוב לכל הברואים והוא הבטחה.

פרק ו, כב

כב ויעש נח פכל אשר צוה אתו אלהים כן עשה:

ככל אשר צוה אתו. לבד הדבור המפורש שהוא כמו תורה שבכתב, עוד היה בזה קבלות וביאורים על המאמר שהוא כתורה שבעל פה, וזה נכלל בלשון אשר צוה כמו שכתבתי לעיל (ב', ט"ז). וגם נכלל במשמעות אתו, שעשה בעצמו ובכבודו ולא ע"י בניו ושלוחיו. ועיין ס' במדבר (י"ז, כ"ו).

פרק ז

פרק ז, א

א ויאמר ה' לנח בא-אתה וכל-ביתך אל-התבה כי-אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה:

ויאמר ה'. בכל העניין לפני המבול ולאחריו כתיב אלהים, לבד בזה המאמר כתיב הויה. וכבר עמד על זה הרמב"ן וכתב שרמז כאן עניין קרבנות שאינו אלא לשם המיוחד. והנני להוסיף על דבריו שבא גם על פסוק זה.

בא אתה וכל ביתך. והנה המפרשים הבינו שכוון ה' לבניו ונשותיהם. ואם כן אין בזה חדשות. וגם סיום דבר ה' **כי אתך ראיתי צדיק וגו',** אינו מובן למה נתן עתה טעם ולא בדבור הקודם.

אלא נראה במשמעות **וכל ביתך** - עבדים ובהמותיו שהיה לצרכי ביתו ותשמישו ולא לקיום העולם. והייתה מגיע טובה גדולה מזה לנח להקל עבודתו בתיבה. ועל זה בא דבר ה'. דבכל מקום שמדבר בקיום העולם כתיב אלהים, ולא רק משום ששם הזה הוא שופט העולם אלא גם משום שהוא ברא העולם, כמו שכתבתי ריש פרשת בראשית (א,א). אבל כאן מדבר ברחמי שמים על נח והשגחתו הפרטית לטובת הצדיק, על כן כתיב ויאמר ה' ופירש לו הטעם שחומל ומרחם עליו יותר מצורך קיום העולם - **כי אתך וגו'**. ועיין להלן (ח,ז'). ועתה חוזר ומדבר בכל הברואים.

פרק ז, ב

ב מַלְאֲכֵי הַטְּהוֹרָה תִּקַּח-לָךְ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הוּא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ:
הטהורה. פירש רש"י העתידה להיות טהורה לאכילה.

(הרחב דבר: פירש"י הוא עפ"י סוגית הגמרא בזבחים (קט"ז,א') דמפרש התם הא דתניא בברייתא דבני נח מקריבים בבמות זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורים אבל לא טמאים, שהוא מדכתיב ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. דאי אפשר לפרש תמימין ולא בעלי מומין דאמר מר תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות, ואיתקיש בהמה לעוף תמימין ובעלי מומין. פירוש שהיה אפשר לפרש הבהמה הטהורה תמימה ולא בעלת מום שנקראת טמאה כדכתיב בפרשת בחקתי ואם כל בהמה טמאה. ובבעלי מומין הכתוב מדבר, משום הכי מפרש דכאן אי אפשר לומר כן דאיתקיש בהמה לעוף דבעל מום כשר. ועל כורחך פירש טהורה לאכילה קאמר (והפלא על רש"י בזבחים שם שמחק כל זה) ולפי זה צריך לומר דהא דכתיב (פסוק ג) בצווי גם מעוף השמים שבעה וגו'. דוקא טהורים ולא טמאים, והכי איתא באגדה דפרק חלק סנהדרין (ק"ח,ב') בתשובת העורב. אבל אינו כן משמעות הכתובים דכאן, דמשמע שנוי בין בהמה לעופות, מדלא אמר בפסוק אחד כמו דכתיב בהקרבה מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור. אלא נראה דבכלל טהורה ולא טהורה נכלל גם תמימין ולא בעלי מומין. ואף על גב דבן נח כשר להקריב בעלי מומין המקישא דלהלן, הוא דרך דרש לדורות וכונה שניה, אבל זה אינו אלא בכל קרבנות גוים שאינן לרצון כדאיתא בזבחים (מ"ה,ב'). וגם אין ריח ניחוח בבהמה. כדתנן בפ"ב דזבחים. מה שאין כן בנח שהיה לריח ניחוח ולרצון משום הכי הוזהר שיהיו תמימים דוקא. ומשום הכי חילק ה' בציווי בין בהמה לעוף דאין בעלי מומין בעופות, ולא הוצרך למעט מחוסר אבר דפסול בעופות. שהרי בלא זה אסור להביא אל התבה מחוסר אבר מדכתיב ומכל החי. אבל במעשה הקרבה כתיב ומכל העוף הטהור, למעט מחוסר אבר אם נעשה מצאתו מן התבה עד הקרבה. זהו הפירוש אצל נח. ומכל מקום דרשו כונה שניה גם לדורות כדרך חז"ל. וכיוצא בזה הראינו לדעת להלן (ל"א,י"א) ע"ש. אמנם גם זה אמת

שאפילו בנח היה נכלל במשמעות טהרה ואינה טהרה כל המשמעות שבתורה. היינו שיהא ראוי לאכילה ולא הכניס נח עופות טמאים כי אם זוג אחד וכאגדה דחלק הנ"ל. ויש נוסחא בזבחים שם דטמאים היינו שנעבדה בהם עבירה. וזה גם כן בכלל טהורה וטמאה. ויש לדקדק הכי מהא דכתיב בבהמה איש אשתו ובעופות זכר ונקבה. היינו משום דבכלל נעבד בו עבירה שהוא רובע. ובעוף אין רובע, משום הכי בבהמה כתיב איש אשתו ששמר אשתו ולא רבע. מה שאין כן בעוף. אך עיקר משמעות טהורה ואינה טהורה בנח, הוא תמימין ובעלי מומין כמו שכתבתי. מדלא פי' בעופות כמו בבהמה.)

ולפי פשוטו הוא טהורה בלי מום. כלשון הפסוק בפרשת בחקתי ואם כל בהמה טמאה בבעלי מומין הכתוב מדבר ועיין בהרחב דבר.

פרק ז פסוק ג

ג גם מעוף השמים שבָּעָה שְׁבָעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיִּים זָרַע עַל-פְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ:

גם וגו' לחיות זרע וגו'. בגמרא עבודה זרה ו' מפרש דבא ללמד דטריפות שאינה חיה פסולה לקרבן. ולכאורה היה אפשר דכך היה הרצון שיהא בקיום המין בעופות יותר מבהמה, כמו שהיה ברכה בעופות רבים יותר מבהמה. אבל אי אפשר לומר כן, דאי פירוש לחיות זרע היינו לקיום המין, האיך לקח נח מהם לקרבן. אלא ודאי גם בעופות היה אך בשביל קרבן, והראויים לחיות זרע קאמר.

פרק ז, ד

ד פִּי לַיָּמִים עוֹד שְׁבָעָה אֲנָכִי מִמָּטִיר עַל-הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַחֲתִי אֶת-כָּל-הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ארבעים יום. אף על גב שהגשם היה מאה וחמשים יום כדמוכח להלן (ח',ב'). מכל מקום לתכלית מחיית היקום נדרש ארבעים יום. וע' להלן י"ב.

פרק ז, ה

ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כָּל-אֲשֶׁר-צִוָּהוּ ה':

ככל אשר צוהו ה'. דברי קבלה הבא למעשה, כמו שכתבתי בכל מקום משמעות צוה.

פרק ז, ו

ו וַנַּח בְּ-נֶגְשׁ מְאוֹת שָׁנָה וְהַמְבּוּל הָיָה מֵיִם עַל-הָאָרֶץ:

והמבול היה וגו'. פירש כאשר היה המבול. היה אז נח בן וגו' אבל עדין לא סיפר הכתוב מהויות המבול עד פסוק י'.

פרק ז, ז

ז וַיָּבֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְנָשֵׁי-בָנָיו אֵתוֹ אֶל-הַתְּבֹהַּ מִפְּנֵי מִי הַמַּבּוּל:

אל התבה. סמוך לתבה והכי פירוש הראב"ע. וסיים **מפני מי המבול.** דהאנשים המתקרבים לתבה ידעו מפני מה הם מתקרבים מפני מי המבול שאמר הקב"ה שיהיו אבל מן הבהמה וגו' באו אל נח בלי ידיעה כי אם רוחו הוא קבצן.

פרק ז, ט

ט שְׁנַיִם שָׁנִים בָּאוּ אֶל-נֹחַ אֶל-הַתְּבֹהַּ זָכַר וּנְקֵבָה כָּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ:

שנים שנים. זוגות באו לנח, אשר המה זכר ונקבה. ומן הטהורים באו שבעה זוגות ומן הטמאים זוג אחד. זהו פירוש אחרים שהביא הרמב"ן. ומה שכתב הרמב"ן כי מה שלצורך קרבן הביא נח ולא באו מעצמן אינו ברור, ומחלוקת הוא בגמרא זבחים (ק"ו, א) מנא הוי ידע ומפרש ר' חסדא דסימן בקליטת התבה. ר' אבהו אמר והבאים מאיליהן הרי ר' אבהו דלא כהרמב"ן.

פרק ז, יא

יא בְּשַׁנַּת שֵׁשׁ-מֵאוֹת שָׁנָה לַחֲיֵי-נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה-עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל-מַעֲיָנוֹת תְּהוֹמוֹת רֶבֶה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ:

נבקעו כל מעינות וגו'. דבגשם ארבעים יום לא היה נעשים שנוי באדמה עד אשר נבקעו, ובזה נעשה שמות בארץ כאשר יבואר.

פרק ז, יב

יב וַיְהִי הַגָּשֶׁם עַל-הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה:

ויהי הגשם. דבשטף מים לא היו נימוחים אבל ע"י הגשם הטורד על הגופים נמחו הבשר והיה למים. והנה להלן פסוק י"ז כתיב ויהי המבול ארבעים יום וכאן אינו מדבר אלא בהתחלות העניין, דביום שבעה עשר נעשה הבקיעות שגרמו שמות בארץ. והחל הגשם של ארבעים יום שגרם מחיית הגופות.

פרק ז פסוק יג

יג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם-וָחָם וְנִפְתַּח בְּנֵי-נֹחַ וְאִשְׁתּוֹ נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נָשֵׁי-בָנָיו אִתָּם אֶל-הַתְּבֹהַּ:

אל התבה. היינו בתבה ממש.

פרק ז, יד

יד הַמָּה וְכַל-הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכַל-הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכַל-הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְכַל-הָעוֹף לְמִינָהּ כָּל צֶפֶר כָּל-כָּנָף:

וכל החיה למינה. בפסוק ח' לא נזכר אלא בהמה. וחיה בכלל בהמה., וכאן פירש הכתוב חיה בפני עצמה היינו משום שנתקבצו סמוך לתבה וזה דלא כטבע החיות שלא להיות בייתי ומתקרב לאדם, משום הכי כייל חיה בכלל בהמה, שהשיגו אז טבע בהמה. מה שאין כן כאן שכבר בא השטף. ובעת שטף מים גם טבע החיה להיות נוח ושקט כבהמה. ואם כן לא נשתנה טבע החיה, משום הכי כתיב חיה בפני עצמה. והכי מתפרש להלן פסוק (ח',ז) ע"ש. **כל צפור כל כנף.** במסכת חולין (קל"ט,ב) מפרש צפור משמע טהורה דוקא, כל כנף אלו טמאים. ולפי הפשט צפור משמע דרור שהוא פורח ועף הרבה אבל עופות בייתיות אינם יכולים לעוף הרבה ומשום הכי אינם אלא בעלי כנף.

פרק ז, טו

טו וַיָּבֹאוּ אֶל-נֹחַ אֶל-הַתְּבֵה שְׁנַיִם שָׁנַיִם מִכָּל-הַבְּשָׂר אֲשֶׁר-בּו רֹחַ חַיִּים:
שנים שנים. זוגות זוגות, אם זוג אחד או שבעה זוגות.

פרק ז, טז

טז וַיִּזְכְּרוּ אֶת-נֹחַ וְנִקְבְּה מִכָּל-בְּשָׂר בָּאוּ כָּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ:
והבאים זכר ונקבה. אותם הזוגות היו כולם זכר ונקבה.

פרק ז, יז

יז וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל-הָאָרֶץ וַיִּרְבוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת-הַתְּבֵה וַתָּרֶם מֵעַל הָאָרֶץ:
ארבעים יום. הזכיר הכתוב בפרט ארבעים יום הללו, באשר שבהם נגמר תכלית המבול בדבר הברואים שימחו, ולא נצרך יותר אלא כדי לעשות שמות בארץ ובאדמה.

פרק ז, יח

יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבוּ מְאֹד עַל-הָאָרֶץ וַתִּלָּךְ הַתְּבֵה עַל-פְּנֵי הַמַּיִם:
ויגברו המים. יפה פירש הרמב"ן, שהיו באים בשטף ועוקרים אילנות [אמנם מה שכלל בזה לשון גבורות גשמים. אינו נראה דשם הפירוש גבורות ה' שמראה בגשמים וכאן הפירוש המים עשה גבורות].

פרק ז, יט

יט וַהֲמַיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל-הָאָרֶץ וַיִּכְסּוּ כָּל-הָהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר-תַּחַת כָּל-הַשָּׁמַיִם:
והמים גברו מאד מאד על הארץ. הוסיפו לעקור ארץ רבה ונעשה ע"י זה הרים וגבעות, מה שלא היה לפני המבול. תדע, שהרי לפי הנראה מפרשה זו היו הרי אררט גבוהים מכל הרים

שבעולם ובאמת אינו כן אלא אותם ההרים נעשו בימי המבול. וגם שינו בעולם במעינות, וכדאיתא במדרש רבה דאף על גב שנסכרו אח"כ כל מעינות, מכל מקום נשתיירו כמה מעינות ששוטפים עד היום.

כל ההרים הגבוהים. אם נפרש ההרים הגבוהים ביותר כהיום. קשה שאם כן לא נתפרש גובה המים כלל. כיון שלא נתפרש גובה ההרים. אלא מיירי בהרי אררט, שמדבר באותה פרשה. והמה היו אז הגבוהים שבעולם. וכמו שכתבתי כי ההרים הגבוהים עתה בארץ מהרי אררט נעשו בימי המבול.

פרק ז, כא

כא וַיְגֹעַ כָּל-בְּשֵׁר הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָרֶץ בְּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַכָּל-הַשָּׂרָץ הַשָּׂרָץ עַל-הָאָרֶץ וְכָל הָאָדָם:

ויגוע כל בשר. כאן משמעות גויעה שמתו בגויעה שלא בחולי אלא שנחנקו במים. ומונה את הברואים בסדר שמתו תחלה לפי טבעם. העוף מת תחלה במים. ואח"כ הבהמה והחיה וכולם מתו קודם האדם.

פרק ז, כג

כג וַיִּמַח אֶת-כָּל-הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמַּחוּ מִן-הָאָרֶץ וַיִּשְׁאֲרְ אֶדְ-נֶחַ וְאֲשֶׁר אֶתוֹ בַּתְּבֵה:

וימח את כל היקום. נמחו הגופות. ודייק הכתוב **אשר על פני האדמה** דוקא אלו שהיו מונחים על פני האדמה. אבל נשתיירו כמה גופות שנפל עליהם עפר הרבה ע"י שטף המים, ונשארו הגופות קיימין. והן הנה עצמות שמוצאין חופרי ארץ ומוצאין עצמות מבריות שלא נמצא עתה בעולם. ומזה שפטו הרבה שהיה לפני בריאה זו עולם אחר ואז היו בריות אחרות. ובאמת יש בבראשית רבה (ט, ב) כמה פעמים על הפסוק והנה טוב מאד מלמד שברא הקב"ה עולמות ומחריבן ואמר דין הניין לו ודין לא הניין לו. וכ"ה בזוה"ק ויקרא (ג, א) על הכתוב ואם זבח שלמים קרבנו.

מכל מקום קשה לדעתי לומר כן שהרי מבואר בשמות רבה פ' (ל"ג) אלה תולדות השמים והארץ מה פסל, שהיה בורא עולמות והיה מסתכל בהן ולא היו ערבים עליו ומחזירן לתהו ובהו. ואם כן לא נשתיירו מהם שירד ופליט. אלא נראה שהעצמות האלה המה מלפני ימי המבול. ואף על גב שנמצאים באקלים שאינם חיים שם זה נעשה על פי ששינו את דרכם על הארץ לפני המבול והלכו למקום אחר. ומה שמוצאין בריות משונות, הוא ממה שהרכיבו שני מינים שונים ונולד ע"י זה בריות משונות, כמו הפרד היוצא מהרכבת סוס וגמל. והייתה ההשגחה שישתיירו עצמות אלו כדי שיבא דור אחרון ויכיר סתרי הטבע, וזהו כבודו ית', כמו שכתבתי בשירת האזינו בפסוק כי אשא אל שמים ידי. אך באותו עת היה הרצון שיהיו נימוחים מן הארץ כדי שלא יהיו נראים כלל. וישתדלו להרכיב עוד ולהעמיד בריות כאלו שנית.

משום הכי כתיב עוד הפעם וימחו מן הארץ שהייתה ההשגחה שלא ימצאון באותו הדור, וכמה דורות מאוחרין העצמות המשונים, כדי שלא ישתדלו לחדשן. לכן נמחה זכרם מן הארץ. והנה כתיב **מאדם עד בהמה עד רמש**. שהמחיה היה לפי טבע הבשר שמת להמחות תחלה. ובשר האדם נמחה תחלה, ומשום הכי נכלל כאן חיה בכלל בהמה משום שטבע בשרם שוה בזה.

פרק ח

פרק ח, א

א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ וְאֶת כָּל-הַחַיָּה וְאֶת-כָּל-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבֹה וַיַּעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ עַל-הָאָרֶץ וַיִּשְׂכּוּ הַמַּיִם:

ואת כל החיה. יפה פירש הראב"ע שכאן משמעות חיה אשר בו רוח חיים וכלל בזה העוף והרמש. אבל אם כי יש לפרש ואת כל הבהמה בזכירה בפני עצמה, ונתן הפסוק טעם **אשר אתו** שמשמשים אותו שבשבילו נברא העולם. **וישכו המים.** לא הרסו לעלות עוד כי אם עמדו במקומם.

פרק ח, ג

ג וַיִּשְׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הַלּוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחֲסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמֵאֵת יוֹם:

ויחסרו המים. חשבון שהביא רש"י בשם רבותינו ז"ל שחסרה אמה לד' ימים, אינו בטבע, וכמו שהקשה הרמב"ן ז"ל שאינו דומה חסרון המים בשעה שהם מרובים כמו שחסרין בשעה שהן מועטין, ולא היה אלא בדרך נס. אלא שהוכיחו זה מהמקראות, למאי כתיב החשבון אחר שאין מזה שום הוכחה וידיעה איך חסרו, אלא על כן נחסר לפי חשבון. וכבר ביארנו (ז, יט) שמזה מוכח שהרי אררט היו אז הרים הגבוהים שבעולם, ומה שנמצא כהיום גבוהים מהם זה נעשו בשעת המבול.

פרק ח, ו

ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת-חַלּוֹן הַתְּבֹה אֲשֶׁר עָשָׂה:

את חלון התבה. הוא חלק מהצוהר הגדול שנעה באופן שיהיה יכול לפתוח ולסגור. ועשה נח זה מדעתו, משום הכי כתיב אשר עשה.

פרק ח, ז

ז וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרֶב וַיֵּצֵא וַיִּצְוֹא וָשׁוֹב עַד-יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:

את העורב. יש להתבונן למה שלח שני עופות הללו דוקא, עורב ויונה, והלא יש הרבה עופות שפורחים טוב יותר מהם. ותו, מאין היה רשות לנח להוציאם מן התבה לפני זמן היציאה לכולם.

על כן היה נראה לפי הפשט, דעורב ויונה הללו לא היו מן הזוגות שנכנסו להחיות זרע בדבר ה'. אלא בשביל שהיה נח לפני מי המבול כאחד מן השרים שמנהגם היה גם אז לגדל עורבים ויונים. כדאיתא פרק מפנין (שבת קכח,א). ונכנסו גם המה בכלל וכל ביתך כמו שכתבתי לעיל והיה מנהג העורב הגדל בבית שלא לשלחו במרחקים. מה שאין כן יונה היא מלומדת לכך לשאת מכתבים למרחוק ולהביא איזה דבר בפיה על כן כששלח נח את העורב ובראותו מים סביב התבה לא הלך למרחוק אלא **יצא ושוב** כמה פעמים סמוך לתבה. אבל היונה המלומדת להביא דבר שליחות גם מרחוק, משום הכי כתיב בה וישלח את היונה מאתו וגו' כי תעוף גם למרחוק.

(**הרחב דבר:** ונראה הא דאיתא בבבא בתרא ח',א בעובדא דר' יונתן בן עמרם התחפש לפני רבי כעם הארץ שלא קרא ולא שנה וא"ל פרנסני ככלב וכעורב, ופרנסו, ואח"כ הצטער רבי שנתן פתו לעם הארץ. ופירש רש"י ככלב וכעורב, עניני דרוש ואגדה ע"ש. ולכאורה תמוה, וכי זה דרך עם הארץ שלא קרא ולא שנה. ותו, למה נצטער רבי אח"כ, מעיקרא מאי סבר שנתן ולבסוף מאי סבר. אלא ודאי פי' ככלב וכעורב שהיו בחצר רבי לשמור החצר ולנקות משרצים כדרך העורב. ואמר ר' יונתן שיהיה גם הוא עושה מלאכת הכלב ועורב, ופרנסו. ואח"כ חלף הלך לו ר"י ללימודו, משום הכי נצטער רבי שפרנסו בחנם. ורש"י יישב דברי ר' יונתן איך הוציא שקר מפיו ח"ו, משום הכי פי' שכווין לאגדה. אבל רבי הבין כמשמעו.)

פרק ח, ט

ט וְלֹא-מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף-רַגְלָהּ וַתָּשֶׁב אֵלָיו אֶל-הַתְּבֵה כִּי-מִים עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחֶהּ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל-הַתְּבֵה:

אל התבה. פי' הכתוב שלא שבה אליו ממש, אלא אל התבה סמוך לתבה, והיינו משום שלא היה מה בפיה להשיב כמו שהייתה מלומדת, כסבורה שלא יניח אדוניה להשיבו ריקם, על כן עמדה בצדי התיבה ולא שבה למקומה, עד וישלח ידו ויקחה אליו. חמל עליה ואחזה ביד להחימה עד שתנוח מעייפותה. ובא ללמדך שכך ראוי לנהוג עם שליח כושל שלא הביא דבר תשובה מסיבה שאינו חייב בה, שמכל מקום ראוי לחמול עליו, כמו שמנהג לעשות עם שליח שהחזיר שליחות לבעלים [ועיין ב"ק קט"ז,ב] ואח"כ **אל התבה** הייתה בתבה כמו שהייתה קודם שליחותה.

פרק ח, י

י וַיִּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּסֹּף שְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מִן-הַתְּבֵה:

אחרים. כבר פירש רש"י בפסוק ח' שבא ללמד שגם בין שליחות העורב לשליחות היונה המתין ז' ימים. וראוי להתבונן על מה כתיב זה בכאן ולא במקומו. ונראה דכאן, וכן בשליחות השלישי, היה המתנה שבעת ימים לפי השערתו, דבזה המשך יש שינוי הניכר, מה שלא היה אפשר לקוות בפחות מז' ימים. מה שאין כן לאחר ששב העורב, לא היה טעם להוחיל שבעת ימים אחר שלא הבין ממנו מאומה, ומה שהחל שבעת ימים לא היה בהשערתו, אלא כך קרה שהמתין שבעת ימים.

פרק ח, יא

יא וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עָרְבָה וְהָיָה עָלֶיהָ זֵית טָרֶף בְּפִיהָ וַיַּדַּע נֹחַ כִּי-קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: וַתָּבֵא אֵלָיו. שבה מיד לנח ממש, באשר הזמין ה' עלה בפיה אשר זהו דבר תשובה.

פרק ח, יב

יב וַיִּיחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרַיִם וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה וְלֹא-יָסְפָה שׁוּב-אֵלָיו עוֹד: ולא יספה שוב אליו עוד. משום שאז לא הזדמן מה בפיה להשיב והייתה יראה גם עתה לשוב ריקם כלימודה ובאשר היה לה מקום לנוח על כן לא שבה עוד. ולדברינו מיושב מדוע לא שבה לבן זוגה וכדרך העופות ומכל שכן יונה מצוינת בזה, אלא כמו שכתבתי שהייתה יונה מלומדת לשליחות ולא היה לה בן זוג.

פרק ח, יג

יג וַיְהִי בְּאַחַת וָשֶׁשׁ-מְאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֲדָשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיִּסַּר נֹחַ אֶת-מִכְסֵה הַתְּבֵה וַיֵּרָא וְהָיָה חָרְבוּ פְּנֵי הָאָדָמָה: והנה חרבו פני האדמה. הארץ היא כוללת יותר מאדמה, כדמוכח להלן (מ"ז, כ'). והודיע הכתוב כי באמת חרבו המים מעל הארץ כולה. אבל נח לא ראה כי אם אשר חרבו פני האדמה אשר סביבות התבה. ובאמת לא חרבה עוד פני הארץ כולה כי אם מעל הארץ שלא היו ניכרים מים על הארץ. אבל עדיין היו פני הארץ לחים ומים בו. רק פני האדמה סביביו היו חורב שהוא יבש ממש, כמשמעות לשון חורב, כמובן בספר שופטים (ו', לז) ללמדנו שהייתה השגחה לטובה סביב לנח קודם מכל הארץ.

פרק ח פסוק יד

יד וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה וָעֶשְׂרִים יוֹם לַחֲדָשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ: יבשה הארץ. שני שינויים לטובה, אחד שכל הארץ נשתווה. שנית שיבשה. שבראשון בא' לחדש עוד לא היה אפילו סביבות התבה, אלא חורב על פני האדמה למראית העין, אבל בעומק האדמה היה עוד לח, עתה יבשה לגמרי.

פרק ח, טז

טז צא מן-התבה אתה ואשתך ובניך ונשי-בניך אתך:

אתך. וכן בסמוך היצא אתך. ללמדו שיעכבם אצלו איזה שעות והיינו משום דנדרשו לברכה. ויותר טוב שיהיו סמוכים להמברך ולמקום הברכה כמה שכתבתי להלן (ט', י').

פרק ח, יז

יז כל-החיה אשר-אתך מכל-בשר בעוף ובבהמה ובכל-הרמש על-הארץ (היצא) [היצא] אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על-הארץ:

בעוף ובבהמה ובכל הרמש. וחיה בכלל בהמה מטעם שכתבנו לעיל ז', י"ד. דבמקום שנשתנה טבע החיה לבהמה נכללו יחד. וכאן גם כן, אחר שיצאו מן התבה וסר פחד המים מכל מקום היו בשעה זו בטבע בהמה להיות עומד סמוך לנח ובניו.

היצא. לא שיפתח הדלת ויצאו אלא הוא יוציאם כדי שישגיח עליהם שלא יזיקו זה את זה כמבואר בקרא הסמוך.

ושרצו בארץ. יהיו מהלכים ברחבי הארץ. ובזה **ופרו ורבו על הארץ.** וכן יבואר להלן (ט', ז').

פרק ח, יט

יט כל-החיה וגו' למשפחותיהם יצאו מן-התבה:

כל החיה וגו' למשפחותיהם. ולא נזכר בהמה. דבשמעות למשפחותיהם בא ללמד שהיה נח נזהר להוציאם בסדר נכון שלא יהיו מעורבים ולא יזיקו זה את זה. אבל זה החשש לא היה אלא בחיה ובעוף וברמש, שהגדול והחזק מזיק לקטן ממנו, מה שאין כן בבהמה שאין דרכו להזיק לשאינו מינו.

פרק ח, כ

כ ויבן נח מזבן לה' ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח:

ויבן נח. משום שהיה נדרש לברכה, על כן הקריב קרבן שמוכשר לברכה כידוע.

מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור. מבואר לעיל (ז', ב') דלפי הפשט נכלל בזה הדיוק לאפוקי טמאה לאכילה וטמאה לקרבן היינו בעלי מום בבהמה ומחוסרי אבר בעוף. דאף על גב דבן נח כשר להקריב בעל מום מכל מקום נח הקריב דוקא תמימים שיהיו לרצון ולריח ניחוח מה שאין זה בבן נח כלל.

פרק ח, כא

כא וירח ה' את-ריח הניחח ויאמר ה' אל-לבו לא אסף לקלל עוד את-האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא-אסף עוד להכות את-כל-חי פאשר עשיתי:

אל לבו - כנוי למזלות של הברואים, שמהם תוצאות חיי הברואים, כמו הלב ולב העולם כנוי לב הקב"ה כביכול כמה שכתבתי לעיל בפסוק ויתעצב אל לבו.
לא אוסיף לקלל עוד וגו'. המשך הדברים, וגם טעם, כי יצר וגו' הוא העניין שכתבנו לעיל (ו'), י"א) דזנות משחית תבואת הארץ ומביא רעב, וזה היה לפני המבול, והרעב הביא חמס, והחמס הביא המבול.

ואמר ה' כי **לא אוסיף לקלל עוד** וגו' ותיבת עוד נראה מיותר, ופירשו חז"ל שלהי סנהדרין על כיוצא בזה לא תבנה עוד לכמו שהייתה. ועיין מה שכתבתי בספר דברים י"ז ט"ז. וכן כאן הפירוש דאף על גב שודאי המדה כך הוא לדורות, לקלל את האדמה בעבור האדם. אבל לא אוסיף לקלל עוד כמו שהיה, רעב של כליה בכל העולם, כי משפטי ה' תכליתן להגיע למוסר וטובת האדם. אבל לא כן הדבר -

כי יצר וגו'. ויבואו מזה אך לידי גזל וחמס. **ולא אוסיף עוד וגו'.** וזה לא יהיה בשום פנים הכאה של כליה כמו שהיה, ואם כן אי אפשר לקלל בזה האופן שהיה, כי אם במקום אחד, שיוכל להביא מזה מוסר למדינה אחרת, אבל להיות קללת הארץ באופן שהיה, אי אפשר. ואם כן יש לראות עצה אחרת שלא יגיעו לזנות בכל הארץ כמו שהיה. וזהו דבר ה' עוד.

פרק ח, כב

כב עד כל-ימי הארץ זרע וקציר וקר וימים וחרף ויום ולילה לא ישבתו:

עוד כל ימי הארץ וגו'. דזנות בא מבטלה הבא משפע ברכה ורוב בריאת הגוף אבל מעתה יהי כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' וכל זה מביא לידי עבודה ולידי חולאים ע"י שינוי אוירים. ובזה יגיע אשר יום ולילה לא ישבותו. וממילא לא יחטא כל האדם.

פרק ט

פרק ט, א

א ויברך אלהים את-נח ואת-בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את-הארץ:

ויאמר להם פרו ורבו. אין זה אלא ברכה. דצווי על פריה ורביה נאמר לבסוף ואתם פרו ורבו כפירוש רש"י והכי איתא בסנהדרין נ"ט,א. אלא כאן לברכה. והא דכתיב **ויאמר להם.** הוא משום דבאותו מאמר בא כל האמור בעניין ואינו לברכה. מה שאין כן לעיל א' כ"ח בא מאמר בפני עצמו בסדר האכילה. על כן הא דכתיב ויאמר להם אלהים פרו וגו' הוא לצווי, כמו שכתבתי שם.

פרק ט, ב

ב ומוראתכם וחתכתם? הנה על כל-חית הארץ ועל כל-עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל-דגי הים בידכם נתנו:

ומוראכם. שיהיו בורחים ויראים לפגוע באדם.

וחתכם. שיהיה לבם נשבר בהגיע האדם להם.

בכל אשר תרמש האדמה. קאי על מורא וחתיית. דאי על **בידכם נתנו**, היה לומר כל אשר תרמוש. אלא קאי על מורא וחתיית. ושינה הקב"ה הלשון מבחית הארץ ועוף השמים. משום דיש נפקא מינה בין חיה ועוף ורמש ודגים בענין מורא האדם, דחיה ועוף מתייראים ובורחים כשרואים אותו מרחוק, מה שאין כן רמש ודגים אין מרגישים בזה עד שיהא האדם פושט ידו לנגוע בהם אז נשמטים ובורחים. משום הכי כתיב בכל וגו' כשיגע בהם וסיים הקב"ה מאמר בפני עצמו.

בידכם נתנו. כל הברואים הללו אף על גב שבורחים מהם, מכל מקום ביד האדם נתנו להשיג אותם ע"י חריצות והשתדלות.

כירק עשב. כפרי הארץ מיבעי אלא בא ללמד שיהא לחיה דין ירק עשב. שרשאי לתלוש משדה חברו משום שאין אדם מקפיד על זה כמו בפרי והכי נמי חיה הבא על שדה חברו אין בה משום גזל, משום שאינה משתמרת בה, וכדתנן במסכת בבא מציעא (יא,א) היה צבי רץ כדרכו כו'.

פרק ט, ד

ד אַךְ-בְּשׂוֹר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ:

בנפשו דמו. משום איסור אבר מן החי היה די לומר אך בשר בנפשו, כמו דכתיב בישראל לא תאכל הנפש עם הבשר. משום הכי פירש רש"י, דמו - זה דם מן החי. אבל זה אינו כדעת חכמים בסנהדרין (נט,א) וכמו שהקשה הרמב"ן ז"ל.

אבל תרגום יונתן בזמן דנפשיה ביה, או דתליש מן חיתא נכיסתא ועד דלא נפקא כולא נשמתא לא תיכלון, ביאורו אפילו שחוטה רק שהיא עוד מפרכסת, משום שעוד דמו בנפשו, אסור.

פרק ט, ה

ה וְאֵךְ אֶת-דָּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיד כָּל-חַיָּה אֶדְרֹשְׁנִי וּמִיד הָאָדָם מִיד אִישׁ אֶחָיו אֶדְרֹשׁ אֶת-נַפְשׁ הָאָדָם:

מיד כל חיה אדרשנו. מבואר במדרש קהלת ח' שהקב"ה עושה דין וחשבון אפילו עם אילני סרק, אפילו עם מקל ורצועה, מתחייבין ע"י אדם שניזק על ידם. מכל שכן שהקב"ה ידרוש נפש האדם מיד החיה.

מיד איש אחיו. פירש הקב"ה אימתי האדם נענש, בשעה שראוי לנהוג באחיו. מה שאין כן בשעת מלחמה ועת לשנוא, אז עת להרוג ואין עונש על זה כלל. כי כן נוסד העולם. וכדאיתא בשבועות (ל"ה,ב) מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא, ואפילו מלך ישראל מותר לעשות מלחמת הרשות, אף על גב שכמה מישראל יהרגו על ידי זה עיין ספר דברים (כ,ח).

(הרחב דבר: והיינו דאיתא בקידושין (מג,א) מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו כך אוריה החתי אי אתה נענש עליו, ויש להבין הדמיון. אבל באשר אוריה לא היה באמת מורד במלכות אלא שדוד המלך דנהו למורד במלכות. וקאמר שיש למלך רשות לזה, כמו שהיה לו רשות לעשות מלחמה עם בני עמון.)

פרק ט, ו

ו שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את-האדם:

באדם. תרגם אונקלוס על מימר דיניא ובסהדין. והוא דאיתא בסנהדרין (נז,ב) דגוי נהרג ע"י עד אחד ובדיין אחד, היינו דוקא אם מוחזקין בכשרות. דבישראל לא מהני, ובדיני אומות העולם מהני, אבל סתם בני אדם אין נאמנות לעד א' ודיין א' שלא יטה דינו.
כי בצלם אלהים וגו'. הוא מזל כמה שכתבתי לעיל (א,כו) וההורגו בלי זמנו הרי המלאך תובע דקיונו הרבה.

פרק ט, ז

ז ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו-בה:

שרצו בארץ. התהלכו בארץ מהר כמו רוצה להרבות הישוב. והזה **ורבו בה.** דפירוד מקומות גורם רביה יותר מאשר היו במקום אחד.

פרק ט, ח

ז ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו-בה:

ואל בניו אתו. אף על גב שלא היו כולם ראויים לרוח הקודש, מכל מקום בעמדם את נח זכו גם המה לדבר ה'.

פרק ט, ט

ט ואני הנני מקים את-בריתי אתכם ואת-זרעכם אחריכם:

ואת זרעכם אחריכם. הוא מיותר, שהרי הברית שעם שארי הברואים גם כן נכללו זרעם לדורות עולם. אלא משום דבני נח כבר היו להם בנים לפני המבול ונכנסו בתבה בכלל בא אתה וכל ביתך, כמה שכתבתי לעיל (ז',א'). תדע, שהרי ארפכשד בן שלישי לשם, ונולד שנתים אחר המבול. ועל כורחך היה לו בן אחד לפני המבול וכן כנען נולד מיד אחר המבול כאשר יבואר. והרי היה בן רביעי לחם. אלא כבר היו בתבה, ומשום הכי לא היו נכללים בברכת אביהם, כמו שלא נתכהן פנחס בברית עם אהרן ובניו כשאר זרעם. משום הכי פירש הקב"ה דהברית שלהם גם על ואת זרעכם אחריכם.

פרק ט, י

י וְאֵת כָּל-נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בְּעוֹף בְּבִהֵמָה וּבְכָל-חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכָּל יֹצְאֵי הַתְּבֵה לְכָל חַיַּת הָאָרֶץ:

אשר אתכם. לשמש ולצוות לכם שהרי לא נבראו אלא בשביל האדם.

ובכל חית הארץ. תרגם אונקלוס חיות ארעא. פירוש, בזה המקום חיה בפני עצמה, ולא כללם עם בהמה, אף על גב שעמדו יחד בטבע בהמה עם האדם. כדי לפרש בברכה, דזה סגולת הברכה לפרש שם המתברך ולא לכללו.

אתכם. העומדים אצלכם כדי לקבל הברית. וגם זה סגולת הברכה והברית שתחול בפניו יותר. וכן להפך, קללה ודאי חל בפניו יותר משלא בפניו, כמה שכתב הרמב"ם בטעם שהמנודה בפניו אין מתירין לו שלא בפניו משום דבפניו חל יותר.

לכל חית הארץ. תרגם אונקלוס לכל חית ארעא פי' צרכי העולם ושלמותו, לאפוקי יוצאי התבה שבאו לשמש את נח כמה שכתבתי לעיל ז' א', אותם לא היו בברית.

0

פרק ט, יא

יא וְהִקְמַתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא-יִכָּרֵת כָּל-בָּשָׂר עוֹד מִמִּי הַמַּבּוּל וְלֹא-יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחַת הָאָרֶץ:

והקמתי את בריתי אתכם. הברית שעם כל הרואים הוא אתכם. בשבילכם ובמדינה שנכרת האדם ממנה נאספו גם הרואים שבה. וכמו שאמר צפניה הנביא אסף את כל וגו' והכרתי את האדם.

ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול. לא הבטיח הקב"ה שלא יהיה מבול כלל, והרי מצוי שטף במדינה אחת. אלא לא יכרת כל בשר, אף על גב שישטוף הרבה, אבל לא כל בשר. וגם לא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. לשנות צורת הארץ.

פרק ט, יב

יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת-הַבְּרִית אֲשֶׁר-אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדוֹת עוֹלָם:

זאת אות הברית. משמע שהראהו לנח הקשת, ולא כפירוש רש"י להלן י"ז שהוא מיותר אלא מזה הפסוק מוכח הכי כמו שדרשו חז"ל על החודש הזה. וזה לכם הטמא. זה יתנו. והכי נמי משמעו הכי, והראה בדרך נס בלי ענן אלא לצורך הברית.

פרק ט, יג

יג אֶת-קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בְּעָנָן וְהִיתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ:

את קשתי. הזה שאתה רואה כעת. **נתתי בענן.** הנני מטביע שיהיה כן בטבע בעת שיהיה הענן בעת זוהר החמה. והייתה לאות ברית וגו'. זהו בדרך כלל. ומפרש והולך איך יהיה הברית.

פרק ט, יד

יד וְהָיָה בְּעֵנְנֵי עָנָן עַל-הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן:

ונראתה הקשת בענן. לפירוש המפרשים כל המאמר כפול. וגם לשון פסוק ט"ז, בין אלהים קשה, וע' רמב"ן. וגם לשון הברכה שקבעו חז"ל, זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו מיותר. אלא כך העניין, דמשמעות ונראתה הקשת היינו שנראה כרגע ונתכסתה מיד. וכדומה לזה להלן (מ"ה, כ"ח). ואמר הקב"ה אם יהיה בשעת הענן נראתה הקשת כרגע, אז -

פרק ט, טו

טו וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל-בֶּשֶׂר וְלֹא-יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל-בֶּשֶׂר:

וזכרתי את בריתי. תדע שמה שבא כרגע השמש נגד הענן המביא הקשת, מזה יהיה לסימן שהגשם אינו בא מתחלה לברכה. אלא לשטף מים רבים ולהיות מבול ר"ל. אבל הנני מקים בריתי שלא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר. מבואר שיהיה למבול אבל לא לשחת כל בשר, אלא לעונש לשטוף כמה בני אדם ובהמה רבה. ועל זה האופן בא נוסח זוכר הברית, דבלא זה היה כח הדין לשטוף מכל וכל.

פרק ט, טז

טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן וְרֵאִיתִיהָ לְזָכֹר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל-בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ:

והייתה הקשת בענן. שתעמוד הקשת איזה משך זמן, ע"י שיהא הגשם עם זוהר השמש מעורבים, אזי לא די שאינו בא למבול לשחת. אלא וראיתיה לזכר ברית עולם, שעשיתי להנהיג הטבע ולקיום, כמה שכתבתי לעיל ו' י"ח. והיינו דכתיב **בין אלהים ולא קאמר ביני.** אלא בין אלהים, וכבר ביארנו ריש פרשת בראשית (א,א) דשני משמעות יש לשם אלהים, היינו שהוא המנהיג את הטבע, והוא נזכר בכל התורה. שנית הוא הבורא את העולם ומלואו, והוא שם אלהים שנזכר בפרשת בראשית הבורא את העולם כמו שכתבתי לעיל (ז,א). וזהו מאמר אלהים - **וראיתיה לזכור ברית עולם בין אלהים** המנהיג ומשגיח לטוב ולברכה יתירה. ואם כי הוא הוא ית' ויתעלה אחד הוא ואין שני, מכל מקום כך דרך הלשון יפה. והיינו שמברכין על הקשת **זוכר הברית ונאמן בבריתו.** זוכר הברית הוא באופן הראשון ונאמן בבריתו באופן השני. וידוע דמשמעות נאמן הוא לשלם שכר, כדאיתא בת"כ כמה פעמים אני ה' נאמן לשם שכר. ובתענית (י"א,א) אל אמונה כשם שמשלמין שכר כו' וכך ביאור הלשון

ונאמן בבריתו. שבהיות הקשת בענן במשך הענן, הוא לסימן ברכה לארץ, כדאיתא בתענית (ג,ב) שימשא דבתר מטרא - מטרא.

(הרחב דבר: והנה אמרו בכתובות סוף פרק המדיר (עז,ב) ששאלו מריב"ל נראתה קשת בימך, ומשמע שם דבזמן שיש זכות צדיקים אין הקשת נראה כלל, וזה פלא. ולפי דברינו ניחא, דמשום הכי דייקו לשאול נראתה הקשת, ולא שאלו אם הייתה הקשת, אלא אם נראה באופן הראשון שיהא יראה כרגע ונכסה, שבא לאות על שראוי להיות מבול לולי הברית. אבל היות הקשת בענן אינו אלא סימן ברכה גם כן.)

פרק ט, יז

יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ זֹאת אוֹת-הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמַתִּי בֵּינִי וּבֵין כָּל-בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ:
ויאמר אלהים וגו'. חזר ואמר בפני עצמו, שלא יפול ספק בלב נח אשר רק בהתראות הקשת יהיו בטוחים מהשחתת הארץ, מה שאין כן באם יהיה גשם שוטף בלי אותו הקשת, אפשר חלילה יהי חשש כליון. ואולי שאל נח או התפלל על זה. על כן חזר ובא המאמר - **זאת אות הברית,** הקשת הלז שאני מראה אותו לבדו. הוא אות אשר הקימותי ביני וגו' גם בלי שום זכירה ואות הקשת. לא בא הקשת בענני ענן להתראות, כי אם להורות שהדור ראוי לכליון לולי הברית, אבל גם כאשר לא בא להתראות בקשת, גם כן העולם בטוח עפ"י מאמרי לבד. וזהו שמברכין על הקשת עוד **וקיים במאמרו.** ובשעת ראיית הקשת מברכין על כל אופנים שבא כמו בשעה שמברכין על אשתו של לוט זוכר את הצדיקים, על הצלת לוט.

פרק ט, יח

יח וַיְהִי בְּנֵי-נֹחַ הַיּוֹצֵאִים מִן-הַתְּבֵה שֵׁם וְחָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אָבִי כְנַעַן:
ויהיו בני נח. אלה בני נח מיבעי. אלא ויהיו משמעו דשלשה היות הווין בעולם [וכמו שתרגם אונקלוס על הפסוק היו אשורם ולטושים. להלן כה,ג למשריין וכו' והוא מדכתיב הוין] ופי' הכתוב **היוצאים מן התבה** כי ודאי קרוב לומר שהוליד עוד בנים שלא נתפרשו, אבל כאן בא הפסוק לספר כי כמו שהושתת העולם בשלשה אופני בני אדם, היינו קין והבל ושת כמה שכתבתי לעיל ד', כך היו כאן בני נח יוצאי התבה שהושתת מהם העולם שלשה - שם חם ויפת. וכאשר יסופר עניין שלש אלה כמה נפרדים היו במהותן.
וחם הוא אבי כנען. באשר נעשה עוד אופן רביעי בעולם שיהא עבדות, ואדם משועבד לחברו כמו בהמה המשועבדת לאדם, וזה נתחדש מקללת נח לכנען, הקדים הכתוב אשר חם ומהותו הוא אבי כנען שראוי להיות עבד, מה שאין כן שם ויפת אין בניהם מוכשרים לכך. וכאשר יבואר עוד.

פרק ט, יט

יט שלשה אלה בני-נח ומאלה נפצה כל-הארץ:

ומאלה נפצה כל הארץ. מלאה כל הארץ מיבעי. אלא בא ללמדנו אשר משלשה אלה נחלקה כל הארץ. שבאמת בכל הארץ אף על גב שבזה המקום עיקר הישוב מבני שם. ובזה המקום מבני יפת ובזה המקום מבני חם. מכל מקום רצון הקב"ה היה שהעולם יתנהג על פי שלש אופני בני אדם, היינו, אנשים פשוטים עובדי אדמה ואין להם הרגשה דקה, ואנשים אפרתים מרגישים בשכל אנושי הרבה, ואנשים אלקיים דבקים בה' והמה מרכבה לשכינה לפי ערך האדם והמקום. על כן מכל שלשה אלו נתחלקה כל הארץ. וע' להלן מה שכתבתי (י', ה').

פרק ט, כ

כ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם:

ויחל נח. לפי הדרש במדרש רבה דתחלת מעשיו היה הכרם, על כורחך היה מיד אחר המבול, ואם כן צריך לומר דסבירא ליה דבני חם כבר נולדו לפני המבול. ולולי זה הדרש יש לפרש ויחל נח. שמספר האיך הגיע העניין להפריד שלשה אחים בטבעם, ואם היו מעשיות של כל אחד נפרדים, לא היה ניכר כל כך כמה המה נפרדים, שהרבה השעה גורמת. וכמאמר חז"ל אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו. אבל בזה העניין שהזדמן מקרה אחד לפני שלשתם באופן אחד והראה כל אחד טבעו. על כן נעשה רושם בכל אחד לעולם כי הוא מוכשר וראוי להיות כן. וכל מי שהוא אדם פשוט נקרא בן חם, ומי שהוא איש אפרתי ושכל טבעי ראוי להקרא בן יפת, ומי שהוא איש אלהי ראוי להקרא בן שם. ומספר הפסוק דהמקרה החל ע"י אביהם.

איש האדמה. משום הכי סיבב הקב"ה שיזדמן לפני נח זה הפירוד, באשר הוא היה האיש הראשון אחרי המבול שקיום וברית האדמה היה אתו. ובזה מיושב הא דלא כתיב ויחל נח ליטע כרם כמנהג הלשון. אלא ויחל קאי על כלל העניין שבפרשה.

פרק ט, כא

כא וישת מן-היין וישכר ויתגל בתוך אהלה:

בתוך אהלה. באהלה מיבעי. בתוך משמעו באמצע, כמו בתוך הגן. וכן כמה פעמים, ואין דרך להעמיד מקום המשכב באמצע האהל אלא באיזה צד. על כן נראה שזה גרם לו מעשה בנו הקטן. ששחק עמו בשנתו בשכרותו. לבד הדרש הידוע.

פרק ט, כב

כב וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני-אחיו בחוץ:

וירא חם אבי כנען את ערות אביו. הראה בזה שלא הרגיש התפעלות בזה. אכן לא היה נחשב הזה לחטא. כי כך היה בטבעו בלי הרגשה שכלית. ועל כן לא נתקלל. אלא כתיב אבי כנען. מבואר שכנען היה גורם לזה הספור והוא העושה רעה להזקן.

ויגד לשני אחיו. בכל מקום משמעות הגדה הוא ספור ולא אמירה פשוטה. מבואר שלא הגלוי לבד שאין בזה ספור הודיע, אלא ספור מעשה כנען איך התעלל את הזקן.

פרק ט, כג

כג ויקח שם ויפת את-השמלה וישימו על-שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו:

ויקח שם ויפת. כבר פירש רש"י בשם חז"ל שהתאמץ שם במצוה יותר מיפת. אמנם לא נתבאר סיבת ההתאמצות היתירה ובמה ניכרת ההתאמצות. אבל נראה דלכן לקחו שניהם, משום דלא היה אפשר לכסותו בכבוד אם לא שיעשו שניהם, ואם היה אפשר לעשות ביחיד לא היו עושים שניהם אלא שם לבדו, ולא משם שהרגשו של שם היה חזק יותר, אלא משום דשם היה הרגשו משום מצוה, והכלל במצוה שטוב לעסוק בעצמו יותר מבשלוחו, מה שאין כן יפת, שהרגשו היה מצד שכל אנושי, שלא יהיה האב מוטל בבזיון, על כן אין שום שכל אנושי נותן לעשות בעצמו, ומה לנו אם ע"י עצמו או ע"י אחר. והיינו דכתיב ויקח שם. מתחלה ניסה שם בעצמו ליקח אולי יוכל לכסות, וכאשר ראה שלא יהא נעשה יפה, הצטרף יפת גם כן.

וישימו על שכם שניהם. כל אחד השתדל שתהיה השמלה על שכמו ועל שכם אחיו משום שבאופן אחר לא היה נעשה העניין יפה.

וילכו אחרנית. אף על גב שהיה אפשר לכסות פניהם בשמלה מבלי ראות גם בהליכה כראוי, כאשר כן עשו לבסוף אשר הפכו בעל כורחו פניהם אחרנית ובכל זאת לא ראו משום שצדדו השמלה באופן שלא יראו במקום שאין ראוי. מכל מקום הלכו אחרנית להראות שעיקר הכניסה והביאה באוהל הוא בעל כורחם.

ופניהם אחרנית. לצד אביהם, דבענין אחר לא היו רואין מקומו של האב.

פרק ט, כד

כד וייקץ נח מיינו וידע את אשר-עשה לו בְּנוֹ הַקְטָן:

מיינו. לא רק משנתו הקיץ אלא גם מיינו. והיה דעתו שפוי לגמרי, על כן חלה עליו רוח הקודש כאשר היה מוכשר. על כן **וידע וגו'.**

פרק ט, כה

כה ויאמר ארוֹר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים ?הִיא לְאֶחָיו:

עבד עבדים. באמת גם מזרע שם יפת נמכרו כמה לעבדים, או נשבו במלחמה וכדומה, וכן להפך לא כל בני כנען המה עבדים, והרי כמה אומות גדולות יצאו ממנו. אלא הקללה היה אשר מי שיגיע לזה להיות עבד יהא מסוגל לזה. כאשר הוא מזרע עבדים מלידה ומבטן ומהריון. מה שאין כן משם ויפת, אין זרעו מסוגל לזה, וגם בהיותו עבד רוחו הפנימית שואפת להיות חפשית, וממילא אין נוח להשתמש בו, וע"י השתדלות נעשה חפשי.

(הרחב דבר: והיינו שהמליצו חז"ל בפסחים (קיג,ב) חמשה דברים צוה כנען את בניו כו' רצונם בזה שכאשר נעשים עבדים, יודעים כל מנהגי עבדים כאלו למדו אביו לכך.)

ועל כן נקרא כל עבד עובד כוכבים **עבד כנעני** באשר הוא המובחר שבעבדים, אף על גב שאינו מזרע כנען.

פרק ט, כו

כו וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לְמוֹ:

ויאמר. אמירה בפני עצמה. דמאמר הראשון היה בכעס, אף על גב שהיה גם כן ברוח הקודש ואין השכינה שורה מתוך הכעס. אעפ"כ בזו השעה שנשרשו עניני הישוב וקיום העולם לימים יוצרו, לא היה כל העניין אלא סיבה קטנה כדי להגיע לידי כך ברוח הקודש וכמאמר נבואה, אפילו אינו ראוי מצד האדם בשעה אחרת, אלא שכך היה רצון ה' להוחיל שפע נבואתו באותה שעה על נח. משום הכי בשעה שהיה בכעס לא היה עת רצון לברך. עד שנח מרגזו ואמר עוד הפעם ברוח הקודש.

ברוך ה' אלהי שם. הנה מצות כבוד אב גורם לשכר ופרי בעולם הזה, כידוע מעשה דדמא בן נתינא. מיהו יש נפקא מינה בין העושה מצוה זו מחמת שכך רצון ה' ולא מצד הרגשת שכל אנושי. ובין העושה מחמת שכלו שמחייבו כך. על כן שם שעשה לשם מצוה נתברך שיהיו מבניו עובדי ה' ותורתו עד שיחול עליהם השגחת הטבע ע"י הויה בעצמו.

(הרחב דבר: וכמו שאנו אומרים שמע ישראל ה' אלהינו. וביארנו במקומו. דאנו משונים מכל אומות העולם שהליכות הטבע שלהם מתנהג ע"י איזה שר. ולא כן אנחנו ה' בעצמו כביכול הוא אלהינו. היינו מנהיג הליכות הטבע שלנו. ה' אחד. הוא עוד שנוי שאנו מתנהגים כמה פעמים למעלה מן הטבע. שזה אינו באומות העולם כלל. דמאן עביד ניסא קוב"ה ולא זולת. והנה אנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו. היינו ברכה על הליכות הטבע שנכלל במאמר ה' אלהינו. ולא על הנהגה ניסית שאינו טעון ברכה כלל, כמו שכתבתי בפרשת בראשית (ה,א') ויבואר עוד יפה להלן כ"ד כ"ז. ובספר שמות י"ד ט"ו. ובספר דברים ו' ד' ועוד בכמה מקומות.)

זהו שאמר שיהא ברוך ה' אלהי שם. הרי שהקב"ה בעצמו ינהג הליכות הטבע והוא יתברך ויתעלה על ידו.

ויהי כנען עבד למו. באשר דברכה ראשונה לא היה בכל זרע שם, אלא באומה המיוחדת שהיא ראית הכונה שתצא בעולם במועדו, שיחול עליה שם כבודו ית'. שע"י יתמלא כבוד ה'

בכל הארץ. אמנם עוד הרבה בנים שיצאו משם שלא הגיע למעלה זו והיו אומות העולם גדולות גם המה נתברכו במעלת בני יפת. ועוד עיין להלן י' כ"א.

פרק ט, כז

כז יַפֶּת אֱלֹהִים לַיֶּפֶת וַיִּשְׁכֵּן בְּאֶהֱלֵי-שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לְמוֹ:

יפת אלהים. באשר אומות העולם מתנהגים על פי שרי מעלה שחלק ה' משום הכי כתיב אלהים. וגם אומות העולם לא ידעי משם המיוחד כדאיתא בסנהדרין (א,ס) ועל פי מעשיו בשכל אנושי נתברך בעיני עולם הזה כמו שכתבתי. ועוד עיין להלן (כ"ז,ח).

וישכן באהלי שם. עוד ברכו באנשים חכמי לב, שירגישו חמת זרע שם באהליהם, שהיא אלקית ואין לה קץ ותכלית. ויבאו גם המה ללמוד מהם דעות ומדות, כמה שכתב במעלת התורה בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. וישעיה הנביא (מב,ו) אמר ואצרך ואתנך לברית עם לאור גוים. משמעו שישראל נוצרו להיטיב אמונת כל עם שנקרא ברית ולהקים דרך ארץ שלהם.

ועוד נכלל בברכה זו דמהרחבת החיים של יפת יגיע תועלת לאהלי שם, כדאיתא בעבודה זרה (ב,ב) במה עסקתם, א"ל הרבה מרחצאות כו' כדי שיתעסקו ישראל בתורה. ואם כן קאי לשון וישכון על יפת, אותם הפתוי של פת ישכון גם כן באהלי שם. ואונקלוס תרגם וישרי שכינתיה במשכניה דשם, פירש עוד כונה, דיפת יזכה אשר ישכון השכינה באהלי שם, היינו שע"י מלך פרס נבנה מקדש שני.

פרק י

פרק י, א

א וְאַלְהַ תוֹלְדֹת בְּנֵי-נֹחַ שָׁם חָם וַיִּנְלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל:

אחר המבול. לפני הנראה מדעת חז"ל שהיו להם בנים גם קודם המבול כמה שכתבתי לעיל (ט,ט, ט,כ) ויש לפרש שהיו להם עוד בנים. כמו ויולד בנים ובנות דבכל הפרשה.

פרק י, ה

ה מֵאֵלָה נִפְרְדוּ אֵיִי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לְלִשְׁנוֹ לְמִשְׁפַּחְתָּם בְּגוֹיֵיהֶם:

מאלה נפרדו וגו'. לא כתיב אלה. אלא מאלה. דלא כל זרע הבנים נפרדו איי הגוים, שודאי היו כמה אנשים שנבלעו במשפחות אחרות. והיינו שכתבנו לעיל ט,ט בפירוש הכתוב נפצה כל הארץ. אבל מכל מקום מאלה הבנים נפרדו למשפחות שלימות.

איש ללשונו. יש מהם שנפרדו כל כך עד שהיה לכל אחד לשון בפני עצמה ומדינה בפני עצמה.

למשפחותם בגויהם. יש מהם שלא נפרדו כל כך אלא היה גוי אחד והמה נפרדו למשפחות בפני עצמם.

פרק י, ח

ח וְכוּשׁ יָלַד אֶת-נִמְרֹד הוּא הַחַל לְהִיּוֹת גִּבּוֹר בְּאַרְצָא:

להיות גבור בארץ. בבנו החל עניין מלוכה להתגבר ולשור על אנשים. ובאמת היה כך רצון ה' וזהו קיום העולם. שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו. והיה נמרוד המתחיל לעשות כזה והיינו דכתיב -

פרק י, ט

ט הוּא-הָיָה גִבּוֹר-צִיד לַפְּנֵי ה' עַל-כֵּן יֵאמָר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צִיד לַפְּנֵי ה':

גבור ציד לפני ה'. שבזה השלים בגבורתו רצון ה'. ומיקרי עבד ה' כמו נבוכדנצר הרשע שנקרא עבדי. ואף על גב שהרשיע לעשות, בכל זאת משום שהיה שבט אפו של הקב"ה ובו השלים הקב"ה רצונו, משום הכי נקרא עבד ה'. וכך היה נמרוד הרשע. **על כן יאמר.** על איש שהוא רשע ומכל מקום מעשיו רצוים לפניו ית', וזהו דבר פלא וחידוש, ונאמר על איש כזה. כנמרוד גבור ציד לפני ה'.

פרק י, יא

יא מִן-הָאָרֶץ הַהוּא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיִּבֶן אֶת-נִינְוָה וְאֶת-רְחֹבַת עִיר וְאֶת-כַּלַּח

יצא אשור. עוד לא נפרדו כל הגוים והיה כולם שפה אחת. ונמרוד מלך. והיו בני שם וחם ויפת מעורבים, ומכל מקום ודאי כמה עיירות היו כמה שכתבתי להלן (י"א ד') ויצא אשור ובנה ערים הללו סמוכים לבבל ותחת רשות המלך נמרוד. ובמדרש רבה (לז,ד) איתא שאשור נשתבח בזה שנפרד מנמרוד. וגם זה אמת, שבלבו היה נפרד ולא הסכים לדברים אחדים שהיו ביניהם, אבל לא היה בידו להפרד לגמרי, באשר גזרת נמרוד חזקה עליו. וזהו עניין המגדל כאשר יבואר. על כן יצא ברשותו ובנה איזה ערים בארצו סמוך לעיר בבל. ומשום הכי אפילו אחר שנפרדו בעונש, הוא אשור נשאר במקומו בעריו וממשלה בפני עצמו.

פרק י, יב

יב וְאֶת-רֶסֶן בֵּין נִינְוָה וּבֵין כַּלַּח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה:

הוא העיר הגדולה. לפי הפשט אחר שבנה רסן בין שתי ערים הללו, נתחברו שלשת ערים הללו ונעשית עיר גדולה לאלקים. ואח"כ הוסבו שלשת הערים ע"ש נינוה לבד. (אח"כ מצאתי בספר הכתב והקבלה).

פרק י, יד

יָד וְאֶת-פְּתָרִים וְאֶת-כִּסְלָחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת-כַּפְתָּרִים:

ואת כפתורים. תרגם אונקלוס קפוטקאי. וביחזקאל כ"ז י"א קורא אותם גמדים. ותרגום יונתן גם כן קפודקאי. למדנו שאומה זו היא קטנים בטבע כאמה. ועיין שכתבתי בספר דברים (ב', כ"ג).

פרק י, טז

טז וְאֶת-הַיְבוּסִי וְאֶת-הָאֲמֹרִי וְאֶת הַגְּרָגְשִׁי:

ואת היבוסי. אם היו כולם בני ממש היה ראוי לכתוב ואת יבוס, וכן כולם. אלא מאיזה בני יצאו משפחות אלו. ומשום הכי כתיב להלן נפוצו משפחת הכנעני ולא כתיב בני הכנעני.

פרק י, כ

כ אֵלֶּה בְּנֵי-חָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנֹתָם בְּאַרְצֵתָם בְּגוֹיָהֶם:

למשפחתם ללשונותם בארצותם בגויהם. יש מהם שישבה כל משפחה בארץ בפני עצמה, אבל לא היו לגוי בפני עצמו. אלא גוי אחד ולשון אחת. ויש מהם מחולקים בלשונותם בגויהם כל לשון גוי בפני עצמו. נמצא בארצותם קאי על למשפחותם. ובגויהם קאי על ללשונותם. ומסתמא לא לחנם נשתנה הלשון בין בני יפת בין בני חם, אלא היה שינוי בפרידתם, ואנחנו לא ידענו.

פרק י, כא

כא וְלָשֵׁם יֶלֶד גַּם-הוּא אָבִי כָּל-בְּנֵי-עֵבֶר אַחִי יַפֶּת הַגָּדוֹל:

אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול. יחס זה אומר פרשני, ומהו הגדול. והעניין, שבא הכתוב להודיע דזרע שם היו לשני מינם.

האחד, האומה הנבחרת שנתיחדה בשמה בני עבר, כדכתיב אברם העברי. ועם ישראל נקראו עברים. וזה המין היה מופלג ונעלה מבני יפת.

והשני, היו ככל אומות העולם בערך בני יפת, אבל בזה היו בני יפת מצוינים מבני שם, ומשום הכי כתיב אחי יפת הגדול.

וכיוצא בזה היה בבני יוסף מנשה ואפרים. דאפרים היה גדול ממנשה בעיני אלקות, ומנשה היה גדול בהיות העולם, כאשר יבואר במקומו בפרשת ויחי.

פרק י, לב

לב אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת בְּנֵי-נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיָהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בְּאַרְץ אַחַר הַמַּבּוּל:

ומאלה נפרדו הגוים. גם אותם שלא היו לעם בפני עצמו מכל מקום נפרדו מהם לכמה מקומות עד שנתמלאה הארץ והישוב.

פרק יא

פרק יא, א

א וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ שֹׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אֶחָדִים:

שפה אחת. זה גרם לחטא אחד. היינו שיסכימו לשבת כולן בקבוץ אחד. וזהו נגד רצון ה' שאמר **שרצו בארץ ורבו בה**, היינו להתהלך לארכה ולרחבה כי לשבת יצרה. **ודברים אחדים.** לא ביאר הכתוב הדברים אלא ברמז כמבואר במדרשים. אבל לא פירשן הכתוב, כי אם שהיו דברים אחדים, וללמדנו דלא משום הדברים התעורר הקב"ה, כי אם בשביל שהיו אחדים, יהיו מה שיהיו. ודבר זה אם כי לפי הנראה אין בזה שום עון, ואדרבה חבור עצבים גם כן ראוי להניח. אבל כאן גרם לחשוב דבר שיצא לתקלת הישוב, כאשר יבואר.

פרק יא, ג

ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ הֵבָה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבָנָה לְאֶבֶן וְהַחֲמֹר הָיָה לָהֶם לְחֹמֶר:

ונשרפה לשרפה וגו'. כל הפסוק אין בו עניין שראוי להודיע לעניין הספור, ומה לי אם היו להם אבנים לבנין או בנו בעץ או עשו שריפת לבנים, וכבר לפני המבול כתיב ויהי בנה עיר. ונראה דכאן מרומז קבלת חז"ל דהפילו לאברהם אבינו לכבשן האש, ומגוף הפסוק **אשר הוצאתיך מאור כשדים** אין הכרח. דלפי הפשט הוא מקום נקרא הכי, וכמו דכתיב בארץ מולדתו באור כשדים ויצאו אתם מאור כשדים וגו' אלא כאן מרומז העניין דהא ודאי דלפי הקבלה שהפילו את אברהם אבינו לכבשן האש. לא עשו כבשן האש בשביל זה, אלא היה אתון נורא יקידתא לצורך הבריות, והודיע זה הכתוב שהיה כבשן לצורך העיר והמגדל, ומזה נבין כמה גדול ועמוק היה הכבשן, ומזה הכבשן ניצול אברהם אבינו. והא שלא פירש הפסוק זה הנס באר היטב, יבואר להלן י"ב י"ז.

פרק יא, ד

ד וַיֹּאמְרוּ הֵבָה נִבְנֶה-לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ שֵׁם פֶּן-נִפְּוֶץ עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ:

וראשו בשמים. זה ודאי לא יעלה על הדעת שיהיה עיר אחת לכל העולם, אלא כסבורים שיהיו כל הערים סמוכות וטפלות לאותו העיר שבה המגדל, ויהיה המגדל לצפות ממנו

למרחוק אחר כל הישוב שלהם שלא יהיו נפרדים בארץ אחרת, על כן נצרך שיהיה ראשו בשמים.

ונעשה לנו שם. אנשים משגיחים וממונים על הדבר, ויהיו שרי צבא להעניש את העובר, דבלא זה אינו מועיל המגדל. וכל זה היה לחשש **פן נפוץ על פני כל הארץ.** אמנם יש להבין מה חששו אם יצאו כמה לארץ אחרת. ומובן שזה היה שייך לדברים אחדים שהיה ביניהם, ובאשר אין דעות בני אדם שוים חששו שלא יצאו בני אדם מדעה זו ויהיו במחשבה אחרת, על כן היו משגיחים שלא יצא איש מישוב שלהם. ומי שסר מדברים אחדים שביניהם היה משפטו לטריפה, כאשר עשו לאברהם אבינו. נמצא שהיו דברים אחדים שביניהם לרועץ, שהחליטו להרוג את מי שלא יחשוב כדעתם. ויבואר עוד להלן ו'.

פרק יא, ה

ה וַיֵּרַד ה' לְרֹאֵת אֶת-הָעִיר וְאֶת-הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם:

וירד ה' לראות וגו'. עניין ירידה כאן אינו כמו וארד להצילו מיד מצרים. או ירד ה' בעמוד ענין דמרים. דשם משמעו גלוי שכינה, אבל כאן לא היה אלא השגחה פרטית, ופירוש ירידה הוא, באשר היו כל העולם מתנהגים רק בטבע ולא בהשגחה פרטית, משום שלא התהלכו על פי תורה ועבודה.

(הרחב דבר: ובשביל זה המשילו חז"ל בעבודה זרה (ט,א) שני אלפים תהו, היינו, כמו מי שיש לו בן, אף על גב שכל מעיינו בבנו, מכל מקום כל עוד שהוא קטן ולא הגיע לתורה מסיח דעתו ממעשיו לבלי להקפיד כל כך מה הוא עושה. וכן אינו משגיח על מאכלו ומלבושיו. כי הכל מעשה נערות. עד שמגיע לשנים שמתחיל ללמוד תורה. אז אביו משגיח עליו לראות שלא יבלה עתו בדברי הוללות, וכנגד זה הוא משגיח שיהיה מאכלו ומלבושיו נאה ומתוקן בד"א. והנה אף על גב שכל זה שהבן קטן אין האב מקפיד ומשגיח על מעשיו. מכל מקום אם זורק אבן על ראש איזה אדם. ההכרח להזדקק למעשה זה הילד ולהענישו אף על גב שהוא עודנו ילד. אמנם השגחה זו אינו לפי כבודו של האב להטפל עם מעשה ילדים, ונקרא ירידה. כך, כל זמן שלא היה אור תורה בעולם, לא השגיח הקב"ה על פרטי מעשים של בני אדם. וכמבואר בבראשית רבה ריש פרשת לך, שראה אברהם אבינו את העולם כמו בירה דולקת, ואמר תאמר שאין לה מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה ואמר אני בעל הבירה. ר"ל שראה שדולקת ואין אדם מזדקק לכבות, ותמה על זה וכי בירה זו אין לה בעלים. השיבו בעליו שבכונה כך הוא. כן השיב הקב"ה שבכונה אינו משגיח על מעשי בני אדם, והטעם הוא משום שהיו בני אדם של תהו בלי תורה ואין כבוד לפני הקב"ה להזדקק עם בני אדם פשוטים כאלה.)

בכל זאת כשעשו העיר והמגדל שנגע הרבה לכונת הקב"ה, ירד ה' מכבודו להענישם ולראות במעשה בני האדם. היינו אנשים פשוטים שאין להם דעת תורה. ועוד עיין להלן (י"ח, כא).

פרק יא, ו

ו וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד וְשָׁפָה אַחַת לְכָלֶם וְזֶה הַחֹלֶם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא-יִבְצֵר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמֹו לַעֲשׂוֹת:

הן עם אחד. משמעות עם היינו במנהג אחד כמה שכתבתי להלן (כ"ח,ג') בפירוש והיית לקהל עמים.

וזה החלם לעשות. עתה אינו אלא התחלת דבר עבירה במה שרוצים שיהיו בישוב אחד. **ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.** אם יגמרו המגדל יבואו למחשבה שניה למנוע בעל כורחו הנבדל ממחשבתם זו. וזהו דבר רצח ושוד המשחית את הישוב לגמרי, ולזה לא מועיל מה שכעת המה מתאחדים בדעה.

(הרחב דבר:) וזה שצעק ירמיה הנביא (ב,לג) מה תיטיבי דרכך לבקש אהבה וגו' גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים, לא במחותרת מצאתים כי על כל אלה. פירוש שהיו בימיו אגודות והיו מתפארים שהמה באהבה ושלוה יותר מכל בני אדם. ואמר הנביא כי לא כן, שהרי גם בכנפיך נמצאו דם נפשות נקיים ולא משום איזה גניבה וכדומה, אלא משום שלא היה באגודתכם. נמצא באה אגודתם לרציחה, ואין בזה שבח של שלום אלא באופן שיהיו נזהרים גם מלעשות רעה עם מי שאינו באגודתם).

פרק יא, ז

ז הָבָה נִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שַׁפְתֶּם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתַי רַעְהוּ:

אשר לא ישמעו. כי יש שנים מדברים בשפות שונות. ומכל מקום מבינים מה שמדברים. על כן פירש ונבלה שפתם. באופן אשר לא ישמעו איש שפת רעהו שלא יבינו כלל.

פרק יא, ח

ח וַיִּפֹּץ ה' אֶתְכֶם מִשָּׁם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר:

ויפץ ה' אתם וגו' ויחדלו לבנות העיר. ולא כתיב המגדל דאפילו היה נבנה המגדל היה בטל תכליתו להשגיח על הנבדל מהם, אחרי אשר נתבלבלו בלשונם. ולא ידעו אחד דברי רעהו. אבל עדיין היה אפשר להסכים ברצון אחד לשבת יחד, משום הכי הודיע הכתוב שממילא נפרדו לגמרי.

פרק יא, ט

ט עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבַל כִּי-שָׁם בְּלַל ה' שִׁפְתַי כָּל-הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפִּיצָם ה' עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ:

ומשם הפיצם ה' וגו'. גם זה טעם על שם בבל. דאלו משום שבלל ה' שפתם היה ראוי להקרא בלל. אבל בבל הוא משני שרשים מלשון בלל. וחסר למ"ד הפעל. ומלשון יבל. וחסר פ"א הפעל משום הכי בא השם בשני ביתי"ן ועיין מה שכתבתי לעיל על שם נח.

פרק יא, כט

כט ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת-אברם שרי ושם אשת-נחור מלכה בת-הרן אבי-מלכה ואבי יסכה:

ויקח אברם. אברם השתדל בזה אשר גם נחור יקח לו את מלכה לאשה. **ואבי יסכה.** אחרי שלא נזכר אודות יסכה שום עניין, מבואר דיסכה היא שרה. ונזכרה בשם הזה כאן לבאר מדוע לא לקחו אברם ונחור האחיות כדרך גדילתם, מלכה הבכירה לאברם הבכור. [דאף על גב דבפרשת בן סורר צדד בגמרא לומר דנחור גדול מאברם זה אינו אלא דיחוי דאפשר שהוא כן אבל לפי הפשט אברם הוא הבכור] ושרי לנחור אלא משום דשרה היא יסכה שסכה ברוח הקודש שהיא ראויה אך לאברם (כעניין בת ר"ה שאמרה בקטנותה שראויה לרבא ולרמי בר חמא) על כן נתהפכו ולקח נחור את מלכה. ומשום הכי לא כתיב בנות הרן משום שאברם לא נשא את שרה בשביל שהיא בת הרן המת, אלא ברוח הקודש. מה שאם כן נחור, נשא את מלכה בשביל שהיא בת הרן המת.

פרק יא, לא

לא ויקח תרח את-אברם בנו ואת-לוט בן-הרן בן-בנו ואת שרי פלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור פשדים ללקת ארצה כנען ויצאו עד-הרן וישבו שם:

ויקח תרח את אברם בנו וגו' ללכת ארצה כנען. אף על גב שלא היה עוד מאמר ה' לאברהם אבינו, מכל מקום כבר היה הערה מן השמים וראה מרחוק קדושת הארץ, וכמו שכתבתי להלן ט"ו ז'. והא דכתיב ויקח תרח וגו' אף על גב דעיקר רצון אותה יציאה היה אברם ובעצתו מכל מקום כיון שהיה אברם שקוע ברעיונות אלקיות או חכמות, ולא יכול להנהיג נסיעה הוא וביתו, על כן נמסר הנסיעה לאביו והוא לקח את אברם וכל הכבודה על ידו.